

VARHANY ZNĚJÍCÍ 2016

mezinárodní varhanní festival představující památné varhany
ve Slaném a Zlonicích a na Velvarsku a Mělnicku

PUTOVÁNÍ ZA PAMÁTNÝMI VARHANAMI, SOBOTA 1. ŘÍJNA 2016

Společné putování s varhaníkem organologem pedagogem Pavlem Černým za památnými varhanami na Velvarsku (Velvary a Cítov) a na Mělnicku (Řepín a Mělník).

Lastavení puvní / varhany v kostele sv. Kateřiny ve Velvarech

V chrámu sv. Kateřiny máme nepřímo doloženy varhany již na počátku 17. století, kdy místní varhaník dostával ročně mzdu 16 kop grošů. Za třicetileté války sdílel kostel osudy města, které bylo na konci října 1639 vypáleno Švédy a varhany poničeny tak, že „nezůstalo ani nejmenší trubičky“.

Varhany opravil v roce 1660 pražský varhanář Pavel Rosol, jeho práce byla patrně větší. Roku 1689 opravil varhany polský varhanář Jan Tejnský za 100zl., ale s výsledkem nebyla spokojenost. Následně opravu dokončil pražský, původem vestfálský varhanář Petr Dottenius. Nástroj byl v tom roce také štafírován a označen letopočtem.

V první třetině 18. století pracovali na varhanách slánští varhanáři Nedvědové, posléze tehdy ve Smečně sídlící varhanář Niederle. Větší oprava spojená s přeladěním na francouzský tón (tedy níže) se uskutečnila v roce 1738, práce provedl pražský novoměstský varhanář Martin Janeček. V letech následujících byly prováděny menší opravné práce vesměs pražskými varhanáři (Martin Köpfl, František Kannhäuser).

Nový velký nástroj byl v chrámu postaven pražským varhanářem Matějem Sedmíkem v roce 1769. Staré varhany Sedmík opravil a přenesl do hřbitovního kostela sv. Jiří, kde se v podstatě dochovaly dodnes. Nové varhany byly rozděleny do dvou křídel, měly celkově na dvou manuálech a v pedálu 16 rejstříků a stály 700zl. Varhany opravil v roce 1774 litoměřický Johann Rusch, renovaci za 513zl. uskutečnil v roce 1821 čestvecký varhanář Guth.

V průběhu 19. století byl nástroj vícekrát opraven, v roce 1836 litoměřickým Antonem Ruschem, v roce 1853 a 1859 varhanář Josef Ohme a v roce 1869 Ferdinand Guth z Nového Strašecí. Starý nástroj však postupně přestal vyhovovat duchu doby a tak v roce 1886 byl nahrazen novými „moderními“ varhanami pražského mistra Emanuela Štěpána Petra. Petr postavil stroj o celkově 19 rejstřících do mohutné pseudorenesanční skříně, která příliš nezapadá do interiéru kostela. Během I. světové války byl nástroj ochuzen o prospektové cínové pištaly, které byly zrekvírovány a posléze nahrazeny zinkovými.

Varhany pocházejí z raného období Petrovy tvorby a jsou v podstatě dochovány v originálním stavu. Celkem mají 19 rejstříků rozdělených do dvou manuálů a pedálu, neobvyklý je rejstřík „Klarinet“ na II. manuálu, který patří do rodiny tzv. jazykových rejstříků a nebývá často disponován.

Hrací stůl je umístěn volně před varhanní skříní a je vybaven spojkou obou manuálů, manuálu s pedálem a několika pevnými rejstříkovými kombinacemi (Piano–Mezzoforte–Forte–Pleno), které se uvádějí v činnost sešlápnutím šlapky nad prahem pedálu. Hrací stůl je spojen se vzdušnicí mechanicky, zde navíc vložil varhanář do rejstříkové traktury tzv. „Barkerovu páku“, pneumatické zařízení usnadňující hru.

Varhany byly častokrát v minulosti opravovány a vždy vykazovaly drobné závady, které se dařilo opravovat vždy jen dočasně. Teprve v r. 2012–2013 během opravy usku-
tečněně varhanářskou dílnou Dlabal-Mettler se přišlo na rozsáhlé poškození vzdušnice I. manuálu tesaříkem, patrně již z doby výroby nástroje. Vzdušnice byla proto zhotovena nově jako kopie. Díky dotaci od SZIFu získané prostřednictvím MAS Přemyslovci byla rekonstrukce varhan v děkanském kostele sv. Kateřiny ve Velvarech koncem léta roku 2013 úspěšně dokončena.

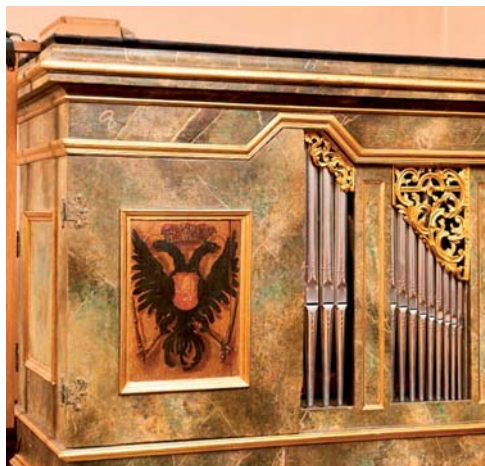
I. Manuál C–f^{''}, Bourdon 16', Principal 8', Kryt 8', Gamba 8', Fleta harm. 8', Principal 4', Fleta 4', Doublett 2 2/3', Mixtura 2 2/3',
II. Manuál C–f^{''}, Principal housl. 8', Kryt jemný 8', Salicional 8', Houslovka 8', Fugara 4', Klarinet 8'
Pedál C–d['], Violonbas 16, Subbas 16, Oktavbas 8, Cello 8

Lastavení druhé / varhanní pozitiv v Městském muzeu ve Velvarech

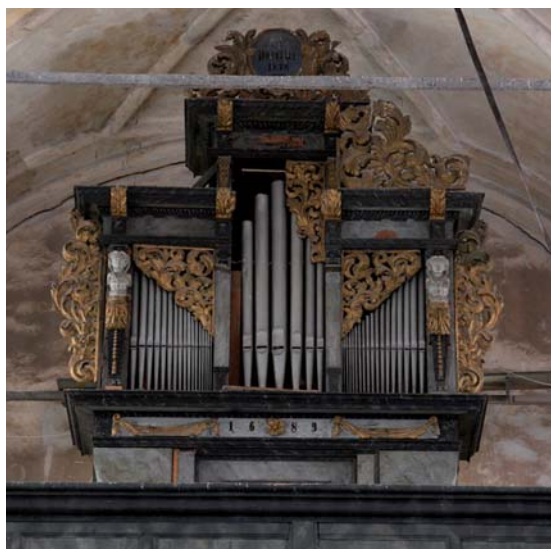
Malý bezpedálový nástroj – pozitiv – v současnosti umístěný v Městském muzeu ve Velvarech je jedním z mála dochovaných děl pražského varhanářského mistra Leopolda Spiegela. Pozitiv byl postaven v roce 1722 do nám neznámého, pravděpodobně pražského kostela či lépe kaple. Osudy tohoto nástroje jsou známy až od roku 1853, kdy byl při renovaci jednolodního kostela Všech Svatých v Malovarech zakoupen prostřednictvím učitele Václava Vaněčka a měšťana Čeňka Šimona v Praze za sumu 75 zl.

Nástroj má 4 rejstříky, unikl za I. světové války rekvizici prospektových píšťal, bohužel neunikl všeobecné devastaci památek po r. 1948 a tak byl značně poškozený z kostela odnesen, opraven a umístěn v muzeu.

Manuál C-c''' (krátká oktáva), Copula maj. 8, Copula min. 4', Principal 2', Mixtural 2x

Lastavení třetí / varhany v kostele sv. Jiří ve Velvarech

Na kůru hřbitovního kostela sv. Jiří máme doložen malý nástroj v 17. století. Tento pozitiv opravil a dostavěl pedál v roce 1691–2 pražský mistr Petr Dotte. Drobné opravy evidujeme po celou první polovinu 18. století. V roce 1768 na zdejší kůr přenesl a opravil varhany z městského kostela sv. Kateřiny pražský varhanář Matěj Sedmík. Nástroj byl renovován varhanářem Johannem Guthemz Čistě za 245 zl v roce 1821. vídeňské měny. Za první světové války byl nástroj nepochopitelně okraden o rekvirované prospektové píšťaly, ačkoliv měl být z titulu stáří chráněn. Nástroj je to pozoruhodný a unikátní. Lze ho na základě archiválií a provedené dokumentace datovat k polovině 17. století, část píšťalového fondu je „mladší“, z konce 17. století a z poloviny 18. století. Jen v prospektu je osazen zinkový Principal 4' z doby po I. světové válce. Varhany patří mezi nejstarší zachovalé nástroje v Čechách.

Po roce 1948 se stav varhan zhoršoval, ještě koncem 80. let 20. století hrály. **Z důvodu pokračující devastace nástroje rukou zlodějů a vandalů, opakovaného poškození při stavebních pracích byl stroj varhan před několika lety demontován a odvezen do depozitáře.** Nádherná varhanní skříň, která vychází konstrukčně z renesanční praxe, zůstala na místě.

I. Manuál C – c''' (krátká oktáva), Kopula major 8', Principal 4', Kopula minor 4', Fugara 4', Quinta 3', Octava 2', Rauschquinta 2x, Mixtura 1', 4x

Pedál C – a0 (krátká oktáva) Subbass 16', Octavbass 8'

Zastavení čtvrté / varhany v kostele sv. Linharta v Cítově

V kruchtě kostela sv. Linharta stával malý nástroj, nejspíše pozitiv již v 2. polovině 17. století. Jeho opravu za 22 zl. uskutečnil v roce 1715 pražský varhanář Jan Krásný. Pražští mistři udržovali a opravovali nástroj i v 1. polovině 18. století, doloženého máme mj. Antona Martina Köpfla, jiné práce jsou neautorizované.

Nový dvoumanuálový nástroj byl postaven v souvislosti s přestavbou kostela a kruchtou v roce 1758. Kdo byl autorem díla, nevíme jistě, usuzujeme na pražského mistra Antona Spiegela, který byl v regionu velmi činný. Pro něj svědčí i neobvyklý rejstřík – kovová Kopula. Nástroj měl v souladu s dobovou praxí krátké oktávy v manuálech a pedálu, celkový počet rejstříků není přesně znám. Opravy ve druhé polovině 18. století (1767 a 1779) jsou neautorizované, renovaci uskutečnil v roce 1852 varhanář Josef Ohme.

V roce 1877 postavil nový nástroj tehdy ještě litoměřický varhanář Karel Eisenhut za 1560 zl. Varhany kolaudoval profesor Josef Förster, který práci Eisenhuta pochválil. Nástroj je umístěn do rozměrné pseudoslohové skříně, která vůbec nekoresponduje s vybavením interiéru kostela. Hrací stůl je postaven z prostorových důvodů v podstavci (tzv. „špilšrank“), nástroj má mechanickou trakturu a zásuvkové vzdušnice. Eisenhut uplatnil ve stroji řadu tehdy nových technických řešení, II. manuál opatřil žaluziovou skříní, jednou z prvních postavených u nás, byť technicky ještě nedokonale.

V roce 1918 byl nástroj poškozen rekvizicí prospektových cínových píšťal, které byly nahrazeny zinkovými.

Opravu, čištění a ladění uskutečnil v roce 1925 varhanář Bohumil Paštika, konzervační práce provedl v roce 1940 Karel Urban z Prahy. Jednu z posledních oprav provedl v roce 1943 Stanislav Havlík. Nástroj je bohužel napaden červotočem a vykazuje defekty i na traktuře a vzduchové soustavě. Přesto se jedná o reprezentativní rané dílo mistra Karla Eisenhuta, které nám dokládá pronikání nových trendů ve varhanářství 2. poloviny 19. století na naše území.

DISPOZICE VARHAN JE DODNES PŮVODNÍ

I. Manuál C–f''' (54 tónů), Principal 8', Salicional 8', Kryt 8', Oktava 4', Fletna 4', Mixtura 2 2/3', od c'' 2x, Principal 8 Fuss, Gamba 8 Fuss, Bordun 8 Fuss, Octave 4 Fuss, Quinta 2 2/3 Fuss, Sub-Octave 2 Fuss, Mixture 2 Fuss, 3 Fach,

II. Manuál C–f''' (54 tónů) Doppelflöte 8 Fuss, Salicional 8 Fuss, Flöte Amabiles 4 Fuss, Gemshorn 4 Fuss ´

Pedál C–c' (25 tónů) Subbass 16 Fuss, Octav Bass 8 Fuss, Manual Coppel a Pedalcoppel, Žaluzie jako šlapka aretovatelná v jediné poloze (dnes nefunkční).

Zastavení páté / varhany v kostele P. Marie Vítězné v Řepíně

V řepínském kostele jsou varhany doloženy již minimálně od poloviny 17. století. Jako v jiných lokalitách se jednalo o pozitiv, který byl opatřen pedálem. Tento nástroj byl patrně okolo poloviny 18. století nahrazen nástrojem větší, inventáře uvádějí např. k roku 1806 „velké varhany“. Varhany měly jeden manuál a roku 1847 byly přeneseny do Krp.

Současný nádherný pseudogotický kostel byl dostavěn v roce 1850. Varhany v monumentální pseudogotické skříně jsou dílem albrechtického varhanářského mistra Josefa Predigera. Nástroj má na dvou manuálech a v pedále disponováno 18 rejstříků, traktura je mechanická, vzdušnice zásuvkové, hrací stůl stojí před varhaní skříní. Klaviatury jsou chromatické a varhany jsou opatřeny spojkou manuálovou i pedálovou.

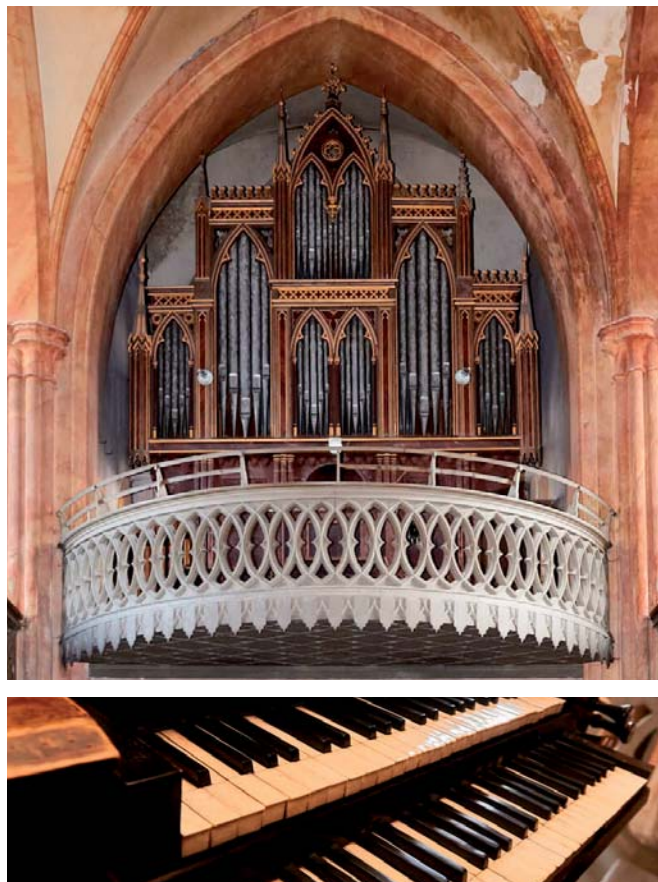
Obec Řepín je rodištěm českého varhaníka, skladatele, houslisty a pedagoga Josefa Ferdinanta Norberat Segera (1716–1782) jehož 300. výročí narození si letos připomínáme. Proto je i náš festival a úvodní koncert věnován tomuto mistru a samozřejmě není náhoda, že při putování za varhanami navštívíme letos právě Řepín.

Varhany opravil roku 1869 sám autor, v roce 1907 lomnický varhanář Josef Koblre, roku 1923 firma pražského Emanuela Štěpána Petra a v roce 1957 hořelický Karel Weiss se synem. Poslední oprava proběhla v roce 1999, kdy nástroj „opravila“ firma Chorus. Reprezentativní a zvukově charakteristický Predigerův nástroj je téměř v původním stavu a přesto, že na něj lze ještě hrát, není v dobrém stavu a zasluhoval by zejména konzervaci proti červotoči, kterým je dosti napaden a opravu traktury a vzdušnic.

Hlavní stroj C–d''' (chromaticky) Bordun 16 Fuss, Principal 8 Fuss, Hohlflöte 8 Fuss, Gemshorn 8 Fuss, Octave 4 Fuss, Flauto amabile 4 Fuss, Quinte 2 2/3 Fuss, Octave 2 Fuss, Mixtur 1 1/3 Fuss

Horní stroj C–d''' (chromaticky) Copula major 8 Fuss, Salicional 8 Fuss, Principal 4 Fuss, Octave 2 Fuss, Rauschquint 1 1/3´

Pedál C–c' (chromaticky) Principalbass 16 Fuss, Subbass 16 Fuss, Violonbass 8 Fuss, Octave 4 Fuss, Pedal-Coppel, Manual-Coppel

Restaurace šesté / varhany v kostele sv. Petra a Pavla v Mělníku

V roce 1753 přestavěl a zvětšil varhany pražský mistr Anton Spiegel. Pozitiv vyjmul ze skříňové varhany, umístil ho do zábradlí kruchty, prospekt osadil principálem 4' a zvětšil pozitiv na celkem 7 rejstříků, takže nástroj měl odtud celkem 23 rejstříků. Závady na traktuře nástroje opravil v roce 1763 pražský varhanář Johann Ferdinand Schwabel, další opravy uskutečnili rovněž pražští varhanáři – v roce 1783 Anton Reiss a v roce 1830–31 a 1834 Josef Gartner. Velký nástroj vyžadoval pravidelnou údržbu, opravy, čištění a ladění, při kterých máme doloženo řadu mistrů – budyšského Wenzela Mrázka (1846), albrechtického Josefa Predigera (1869) či varhanáře Aloise Červenku (1885). I když se právy o varhanách zachovaly až od 17. století, soudíme, že ve význačném chrámu byly varhany asi již v gotice. Na počátku 17. století byl chrám renesančně přestavěn včetně kruchty, na kterou byly postaveny nové varhany. K tomuto nástroji přistavěl roku 1626 pozitiv do zábradlí kruchty pražský varhanář Jiří Rospert. Nové velké varhany postavil v roce 1711–12 pražský varhanářský mistr Jan Antonín Krásný za 900 zl. Zajímavostí je, že třetina ceny byla hrazena naturálně – vínem. Nástroj měl mít dle smlouvy na dvou manuálech (hlavní stroj a pozitiv byly postaveny v jedné skříni) a v pedále celkem 18 rejstříků, do prospektu byly osazeny bohatě zdobené píšťaly. Skříň varhan byla osazena figurální výzdobou o 2 roky později, Krásný nástroj v dalších letech udržoval opravami.

V létě roku 1898 varhany vypověděly službu, byly rozebrány, prospekt složen v muzeu a na kruchtě kostela postavila „prozatímní“ malé jednomanuálové varhany pražská varhanářská firma Rejna-Černý. V zábradlí kruchty zůstalo osazeno torzo pozitivu z roku 1763 po přestavbě Spiegelem, zatímco krásný barokní Krásného prospekt se zdobenými píšťalami byl posléze, přes pokusy o jeho záchranu, složen od roku 1953 v podvěží za kruchtou, kde beznadějně chátral.

Zásluhou Mělnického osvětového a okrašlovacího spolku byl v roce 2004 vyhlášen projekt obnovy varhan, který se povedlo úspěšně realizovat v roce 2014, kdy do rekonstruované Krásného varhanní skříně postavila nový mechanický nástroj v zcela v duchu mistra Krásného česká varhanářská dílna Kánský-Brachtl z Krásných Louček. Restaurovány byly všechny dochované barokní části skříně i původní prospektové píšťaly, které se tak podařilo zachránit.

Dispozice varhan z roku 2014

Manuál C, D–d''' Burdon flauta 16', Principal 8', Flaut amabile 8', Salicional 8', Octava 4', Flauta minor 4', Quinta major 3', Superoctava 2', Mixtur major 1 1/3' – 4×, Mixtur minor 1 1/3' – 2×, Sesquialter 2×, Unda maris 8', Biffaro 8'

Pozitiv C, D–d''' Copula major 8', Principal 4', Fugara 4', Copula minor 4', Octava 2', Quinta 1 1/3', Mixtur 1' – 3×

Pedál C, D–d' Major Bass 16', Subbass 16', Octavbass 8', Superoctava 4', **Spojky:** Pozitiv/Manuál, Manuál/Pedál

